

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۰۸/۰۲

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

بررسی علل و پیامدهای ترس و فرار دانش آموزان از مدرسه و ارائه راهکار

فاطمه دهواری^۱، زینب غفاری^۲، سمیرا پاکباز^۳، طیبه میربلوچ زهی^۴، انسیه عیسی زهی^۵

- ۱- کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان، پردیس رسالت زاهدان
- ۲- کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان، پردیس رسالت زاهدان
- ۳- کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان، پردیس رسالت زاهدان
- ۴- کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان، پردیس رسالت زاهدان
- ۵- کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان، پردیس رسالت زاهدان

f.dehvari1998@gmail.com

چکیده

مقاله حاضر باهدف بررسی علل و پیامدهای ترس و فرار دانش آموزان از مدرسه و ارائه راهکار انجام شد. مقاله در مورد مشکل گریز از مدرسه و عوامل مختلفی که می‌تواند باعث آن شود، صحبت می‌کند. این مشکل می‌تواند به پیامدهای منفی برای دانش آموزان، معلمان و سیستم آموزشی منجر شود. برای حل این مشکل، راهکارهایی مانند ایجاد روابط مثبت با دانش آموزان، ایجاد محیط آموزشی دوستانه و پذیرایی از تفاوت‌های فردی و فرهنگی پیشنهاد شده است. همچنین، نقش معلمان و خانواده در حل این مشکل و ارائه راهکارهای مناسب برای حمایت از دانش آموزان در مقابل ترس و فرار از مدرسه، بسیار مهم است. در کل، بهبود روابط اجتماعی و افزایش اعتماد به نفس دانش آموزان، بهبود عملکرد تحصیلی و رفتاری آنان را به دنبال خواهد داشت. چندین استراتژی وجود دارد که می‌توان در مبارزه با مدرسه گریزی استفاده کرد. مداخلات آموزشی، مبتنی بر جامعه و رفتاری در بسیاری از موارد برای کاهش میزان غیبت به‌طور مؤثر اجرا شده است. هر یک از این استراتژی‌ها بر روی عوامل خاصی تمرکز دارند و اثربخشی آن‌ها به‌طور قابل توجهی متفاوت است. نتایج نشان داد از یافته‌های این مطالعه، مشخص می‌شود که فرار از تحصیل بر پیشرفت تحصیلی یادگیرندگان تأثیر می‌گذارد، جایی که یادگیرندگان فراری در تحصیلات خود ضعیف عمل می‌کنند.

کلمات کلیدی: مدرسه، دانش آموزان، ترس، فرار، تحصیل

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مقدمه

زمینه‌های آموزش و تربیت در جوامع معاصر با چالش‌ها و امکانات بی‌سابقه‌ای روبه‌رو شده‌اند. در این دوران پر از تغییرات فرهنگی، اجتماعی و فناوری، نقش مدرسه به‌عنوان محیطی که دانش‌آموزان را برای زندگی در جوامع پیچیده و پویا آماده می‌کند، از اهمیت بسیاری برخوردار است. با این حال، یکی از چالش‌های مهمی که این سامانه با آن مواجه است، مسئله گریز از مدرسه است. گریز از مدرسه نه تنها به عدم حضور فیزیکی دانش‌آموزان در مدرسه اشاره دارد، بلکه شامل افت فرهنگ تحصیلی، کاهش تعهد به تحصیل و کمبود انگیزه برای شرکت فعال در فرآیند آموزشی نیز می‌شود. این مسئله می‌تواند از نظر روان‌شناختی و اجتماعی به دانش‌آموزان صدمه وارد کند و باعث تضعیف عملکرد تحصیلی آنان شود (حیدری و همکاران، ۳۹۷).

مدرسه گریزی پرهزینه است که هزینه تحصیل یادگیرندگان را در برمی‌گیرد و در نتیجه ظرفیت کسب درآمد کاهش می‌یابد. یادگیرندگانی که بالاترین میزان فرار از تحصیل را دارند، کمترین میزان پیشرفت تحصیلی را دارند. علاوه بر این، یادگیرندگان فراری به احتمال زیاد ترک تحصیل می‌کنند. مدرسه گریزی به غیبت عمدی و غیرمجاز از مدرسه اشاره دارد، خواه به دلایل موجه باشد یا نه. در این صورت یادگیرنده به میل خود کلاس را از دست می‌دهد. این شامل غیبت‌های موجه مشروعی نمی‌شود که ممکن است به دلیل شرایطی مانند بیماری یا تراژدی رخ دهد. نوع خانواده‌هایی که یادگیرندگان از آن‌ها پرجمعیت‌چندهمسر بودند و سطح تحصیلات والدین که در آن والدینی که تحصیلات پایینی داشتند، موارد ترک تحصیلی بیشتر داشتند. به نظر نمی‌رسد امکانات فیزیکی و مواد آموزشی/یادگیری نقش زیادی در رفتار فرار یادگیرنده داشته باشد. گریز از تحصیل عواقب متعددی دارد که شایع‌ترین آن‌ها عدم توانایی در فارغ‌التحصیلی و محرومیت از واحدهای درسی برای کلاس‌های خاص است (اصل مرز و حسینی، ۱۳۹۶).

غیبت دلایل زیادی دارد، از جمله مدرسه، والدین و موقعیت‌های مرتبط با یادگیرندگان که اگر زود از بین نرود، پیامدهای شخصی و حقوقی جدی دارد. راه‌حل‌های بالقوه شامل راهنمایی، مداخلات مبتنی بر جامعه، آموزش ارتباطات و مشارکت مجریان قانون است. غیبت در کلاس توانایی یادگیرنده را برای یادگیری کاهش می‌دهد. اگر یادگیرنده‌ای کار زیادی را از دست بدهد، موفقیت دشوار است، زیرا رسیدن به آن سخت است. علاوه بر این، یادگیرندگان غایب علاقه خود را به مدرسه از دست می‌دهند که نتیجه آن عملکرد تحصیلی پایین است. اگرچه مدرسه گریزی اثرات شناخته‌شده‌ای بر افراد دارد، اما مدرسه گریزی اثرات منفی بر محیط کلی یادگیری دارد. مدرسه گریزی با رفتار بزهکارانه در یادگیرندگان و رفتارهای منفی بعداً در بزرگسالی مرتبط است. یادگیرندگانی که در مدرسه فرار می‌کنند بیشتر در بزرگسالی دچار رفتارهای مخرب و فقر می‌شوند. مشکل مدرسه گریزی گسترده است و به نظر می‌رسد روند مدرسه گریزی بسیار جالب به نظر می‌رسد تا جایی که افراد فراری ایده‌های خود را در مورد نحوه رد شدن از کلاس‌ها در اینترنت به اشتراک می‌گذارند. فراریان وقت خود را تلف می‌کنند زیرا فرصتی را برای کسب مهارت و دانش برای استفاده در زندگی و شغل آینده از دست می‌دهند. علاوه بر این، یادگیرندگانی که کلاس‌ها را رها می‌کنند، پول والدین خود را هدر می‌دهند. مشکل مدرسه گریزی اغلب نشانه‌ای از مشکلات اساسی است که باعث می‌شود یادگیرندگان کلاس را ترک کنند (حیدری و همکاران، ۳۹۷).

هدف این مقاله، بررسی عوامل مؤثر در گریز از مدرسه و ارائه راهکارهایی جهت پیشگیری از این مسئله و مداخله در آن است. برای دستیابی به این هدف، ما به بررسی ابعاد مختلف این مسئله، از جمله عوامل خانوادگی، اجتماعی، تحصیلی و روان‌شناختی آن می‌پردازیم. همچنین، استراتژی‌ها و برنامه‌های مؤثر برای پیشگیری از گریز از مدرسه و ترمیم وضعیت دانش‌آموزان را مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌دهیم. این مقاله امیدوار است که با معرفی رویکردهای نوین به مدیران مدارس، معلمان و اولیاء دانش‌آموزان، به توسعه محیط‌های آموزشی بهتر و افزایش شفافیت در فرآیند تعلیم و تربیت کمک کند تا مسئله گریز از مدرسه کاهش یابد و دانش‌آموزان بتوانند به‌عنوان اعضای مؤثر و مسئول در جامعه رشد کنند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

عوامل مدرسه‌گریزی در یادگیرندگان

عوامل خانواده و جامعه شامل از جمله تأثیرات منفی همسالان مانند سایر جوانان فراری، مشکلات مالی، اجتماعی، پزشکی یا سایر مشکلاتی که یادگیرندگان را برای ماندن برای کمک به خانواده تحت فشار قرار می‌دهد، کودک‌آزاری و بی‌توجهی، به هم‌ریختگی خانواده، بارداری، عدم حمایت خانواده برای اهداف آموزشی و سایر اهداف و خشونت در خانه یا مدرسه می‌شوند. عواملی که به‌عنوان ویژگی‌های یادگیرندگان شناسایی شدند عبارت بودند از: نداشتن جاه‌طلبی شخصی و تحصیلی، عملکرد تحصیلی ضعیف، عدم عزت‌نفس، نیازهای بهداشت روان برآورده نشده، اعتیاد به الکل، مصرف مواد و سوءمصرف. برای دهه‌ها، مربیان، محققان و اصلاح‌طلبان اجتماعی پیوند بین مدرسه‌گریزی و بزهکاری را تشخیص داده‌اند. یادگیرندگان فراری در معرض خطر بسیاری از پیامدهای منفی، از جمله شکست تحصیلی، انزوای اجتماعی، سوءمصرف مواد، اعتیاد به‌نفس پایین، بارداری ناخواسته، بیکاری، خشونت، جنایت بزرگسالان و حبس هستند. فرار از تحصیل علاوه بر اینکه یادگیرندگان را در معرض خطر قرار می‌دهد، پیامدهای اجتماعی و مالی زیانباری نیز دارد. جوامع با نرخ بالای مدرسه‌گریزی احتمالاً دارای نرخ‌های مشابهی از فعالیت‌های جنایی روزانه و خرابکاری هستند. (Virtanen et al., ۲۰۲۱)

عوامل زیادی در مدرسه‌گریزی نقش دارند. هیچ اتفاق نظری در مورد عوامل مدرسه‌گریزی وجود ندارد زیرا گروه‌های مختلف اغلب با این عوامل مخالفت می‌کنند. به‌عنوان مثال، والدین و یادگیرندگان می‌گویند که علت اصلی مدرسه‌گریزی مربوط به مدرسه است. از سوی دیگر، معلمان، مقامات محلی و کارکنان بر این باورند که خانه و والدین از عوامل اصلی غیبت غیرمجاز یادگیرندگان هستند (Reid, ۲۰۰۸). عوامل را می‌توان در دسته‌های مختلف دسته‌بندی کرد. عوامل متعددی باعث مدرسه‌گریزی می‌شوند و در بسیاری از موارد، عوامل متعددی را می‌توان در موارد فردی شناسایی کرد. محیط خانه و مدرسه، دخالت یا غیبت والدین و مسائل مربوط به کودکی از عوامل شایع هستند. درک علت غیبت در اجرای راهبردهای پیشگیری مهم است. غیبت برای پیشرفت، ارتقاء، فارغ‌التحصیلی، عزت‌نفس و پتانسیل اشتغال یادگیرندگان مضر است. واضح است که یادگیرندگانی که از مدرسه غیبت می‌کنند در کلاس درس بسیار عقب‌تر از همسالان خود هستند. این به‌نوبه خود منجر به کاهش عزت‌نفس و افزایش احتمال ترک تحصیل در چنین یادگیرندگانی می‌شود. قبل از تعیین مؤثرترین ابزار برای کنترل غیبت‌های غیرموجه، باید عوامل رفتارهای فراری را درک کرد. نه تنها علت از فردی به فرد دیگر متفاوت است، بلکه کارکنان مدرسه و یادگیرندگان ممکن است در مورد عوامل زمینه‌ای آن اختلاف نظر داشته باشند. اگرچه بسیاری از معلمان ممکن است همدل و مایل به کمک به یادگیرندگان باشند، تفاوت در نظرات ممکن است مانعی برای درک بین معلم و یادگیرنده ایجاد کند. در یک نظرسنجی، یادگیرندگان به بی‌حوصلگی و از دست دادن علاقه به مدرسه، دوره‌های نامربوط، تعلیق، و روابط بد با معلمان به‌عنوان عوامل اصلی تصمیم آن‌ها برای ترک مدرسه اشاره کرده‌اند. از سوی دیگر، اکثر کارکنان مدرسه معتقد بودند که مدرسه‌گریزی عمدتاً به مشکلات یادگیرندگان با خانواده و همسالان مربوط می‌شود. (Lázaro et al., ۲۰۲۰)

نقش مدارس

مدارس مسئول ایجاد محیط‌های آموزشی امن و آرام برای کودکان هستند. در این راستا، اگر محیط آموزشی ایمنی جسمی و روانی آن‌ها را تأمین نکند، ممکن است فراگیران کلاس را از دست بدهند. مدیران باید حضور و عملکرد یادگیرندگان را ردیابی کنند، به‌طور مکرر با والدین ارتباط برقرار کنند و اطمینان حاصل کنند که یادگیرندگان آنچه را که از آن‌ها انتظار می‌رود درک می‌کنند (Weiss, ۲۰۱۸ & Garcia). مدارس به طرق مختلف باعث مدرسه‌گریزی می‌شوند، از جمله عدم پاسخگویی به نیازهای یادگیرندگان، نادیده گرفتن چالش‌های سلامت روان یادگیرندگان و اجازه دادن به یادگیرندگان برای مبارزه با مشکلات یادگیری بدون دریافت کمک حرفه‌ای. قلدری چالشی جدی است که بسیاری از کودکان با آن روبرو هستند. اگر معلمان اقدامی نکنند و به قربانیان قلدری احساس امنیت ندهد، احتمالاً مدرسه را ترک خواهند کرد (Weiss, ۲۰۱۸ & Garcia). مدرسه

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

گریزی موضوعی است که به‌طور گسترده مورد بحث قرار گرفته و بحث‌هایی را به همراه داشته است. مدیران والدین وزندگی در خانه را مقصر می‌دانند در حالی که والدین و یادگیرندگان سیستم آموزشی را مقصر می‌دانند و دلایلی مانند کلاس‌های خسته‌کننده، قدری و روش‌های آموزشی ضعیف را ذکر می‌کنند. محیط‌های خصمانه را نیز می‌توان به‌عنوان عوامل اصلی مدرسه‌گریزی نام برد. یادگیرندگانی که دوستانی ندارند یا مورد آزار و اذیت قرار می‌گیرند، احتمالاً مدرسه را رها می‌کنند تا از درد و رنج تلقی شدن به‌عنوان طردشدگان اجتماعی اجتناب کنند. این برای یادگیرندگانی که متفاوت لباس می‌پوشند یا گرایش جنسی آن‌ها با اکثریت در تضاد است مشکل‌ساز است (Gubbels et al., ۲۰۱۹). علاوه بر این، فشار همسالان نیز نقش مهمی در توسعه رفتار بزهکارانه دارد. مدیران باید اطمینان حاصل کنند که قدری به دلیل گرایش جنسی، نژاد یا جنسیت فرد صورت نمی‌گیرد. در غیر این صورت، یادگیرندگان ترجیح می‌دهند به‌جای رفتن به مدرسه و مواجهه با تمسخر، در خانه بمانند. محیط مدرسه خصمانه نیز می‌تواند باعث مدرسه‌گریزی شود. یادگیرندگانی که فاقد دوستان هستند یا مورد آزار و اذیت قرار می‌گیرند، احتمالاً مدرسه را ترک می‌کنند. این عامل به‌ویژه برای یادگیرندگانی که ظاهر، رفتار یا لباس پوشیدن متفاوتی دارند، کاربرد دارد. علاوه بر این، برخی از بچه‌ها ممکن است با فشار همسالان خود برای ترک کلاس مواجه شوند. مدرسه‌گریزی در میان یادگیرندگانی دیده می‌شود که به توانایی‌های ذهنی خود اعتماد ندارند یا دارای ناتوانی‌های یادگیری هستند. در مدارس که روابط متضاد بین کارکنان و یادگیرندگان و سیاست حضور و غیاب ضعیف دارند، نرخ بالای مدرسه‌گریزی دیده می‌شود.

برخی از مدارس فاقد روش مناسب برای مقابله با مشکل فرار از تحصیل هستند و یادگیرندگان به‌طور کامل نیاز به حضور در مدرسه را درک نمی‌کنند. یادگیرندگان اقلیت ممکن است به دلیل مشکلاتی مانند نژادپرستی، در برخی مدارس احساس ضعف کنند. همچنین ممکن است مدارس نتوانند تنوع فرهنگی را بپذیرند و یادگیرندگانی را که فرهنگ مدرسه را درک نمی‌کنند کنار بگذارند. نگرش مدرسه، معلمان و یادگیرندگان ممکن است نحوه درک یادگیرنده از مدرسه را تعیین کند و در صورت نگرش منفی، برخی از یادگیرندگان احساس می‌کنند که در جای خود نیستند و کلاس را ترک می‌کنند (Attwood & Croll, ۲۰۰۶). برخی از یادگیرندگان با برنامه درسی مدرسه مشکل دارند و برخی دروس را ائتلاف وقت می‌دانند، زیرا معلمان نمی‌توانند ارزش دروس را درک کنند (Southwell, ۲۰۰۶). از این رو، یادگیرندگان از کلاس‌هایی که برایشان ارزشی ندارند صرف‌نظر می‌کنند (Baker et al., ۲۰۰۱). فقدان کادر راهنمایی و مشاوره کافی ممکن است باعث شود برخی از یادگیرندگان کلاس را ترک کنند زیرا کسی را ندارند که به مشکلات آن‌ها گوش دهد. انتظارات پایین از معلمان نیز می‌تواند باعث مدرسه‌گریزی شود، بنابراین برنامه درسی جالب نیست (Parampukkattil, ۲۰۰۶).

اهمیت تأثیر والدین

والدین نیز از طریق توانمندسازی به مشکل مدرسه‌گریزی کمک می‌کنند. برخی از والدین ساعت‌های زیادی بیرون از خانه کار می‌کنند و برای اطلاع از وضعیت فرزندانشان در مدرسه وقت کافی ندارند. عدم توجه والدین به تکالیف مدرسه برخی از یادگیرندگان را از کار سخت منصرف می‌کند (Reid, ۲۰۰۵). آن‌ها مدرسه را رها می‌کنند زیرا والدین نمی‌دانند. برخی از والدین نگرش بی‌توجهی دارند و فکر می‌کنند غیبت از مدرسه مشکل مدرسه است و از این رو نباید درگیر آن شود. برخی از والدین ارزش آموزش را درک نمی‌کنند، به‌ویژه آن‌هایی که صلاحیت تحصیلی پایینی دارند یا فاقد مدرک تحصیلی هستند (Henthorne & Dalziel, ۲۰۰۵). مهارت‌های ضعیف والدین نیز باعث افزایش مدرسه‌گریزی می‌شود، به‌ویژه اگر والدین رفتار بد را تأیید کنند. برخی ممکن است مدرسه‌گریزی را بپذیرند زیرا می‌ترسند با بچه‌ها مقابله کنند و پدر و مادر بدی شوند. در عوض، آن‌ها ترجیح می‌دهند با فرزندان خود دوست باشند و به آن‌ها اجازه دهند که چگونه رفتار کنند و بنابراین والدین از مسئولیت خود در قبال فرزندان خود غفلت می‌کنند (Reid, ۲۰۰۸). برخی از والدین مشکل سوءمصرف مواد دارند و

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

ممکن است از نظر پرداختن احساس مدرسه، اثبات تغذیه، لباس و سلامت از جمله کودکان غافل شوند. کودکان فاقد نیازهای اولیه هستند و منجر به مدرسه‌گریزی می‌شوند (Parampumpkattil, ۲۰۰۶). برخی از والدین فرزندان خود را مورد آزار جسمی، جنسی و عاطفی قرار می‌دهند و یادگیرندگان به دلیل آسیب‌هایی که به آن‌ها وارد می‌شود کلاس‌های خود را رها می‌کنند. برخی از والدین ممکن است فرزندان بزرگ‌تر را مجبور کنند که در روزهای حضور در مدرسه از خواهر و برادر کوچک‌تر خود نگهداری کنند. مشکل دیگر بی‌ثباتی خانواده به‌ویژه در واحدهای تک سرپرست است. کودکان ممکن است به دلیل نداشتن اختیارات مناسب، مدرسه را ترک کنند. علاوه بر این، فقر ممکن است باعث شود که سرپرست مجرد در تأمین آن‌ها کوتاهی کند. (Reid, ۲۰۰۸)

والدین یا سرپرستان مسئولیت ایجاد یک محیط امن در خانه را دارند که نیازهای فرزندان را برآورده کند. آن‌ها باید کودکان را به‌موقع به مدرسه بفرستند، فعالیت‌های آن‌ها را زیر نظر داشته باشند و به‌طور منظم در مورد عملکردشان با آن‌ها صحبت کنند (Weiss, ۲۰۱۸ & Garcia). والدین به طرق مختلف باعث مدرسه‌گریزی می‌شوند: فرزند پروری ضعیف، ارزش کمی برای آموزش، سوءاستفاده و بی‌توجهی و ناتوانی در نظارت بر کودکان (Gubbels et al., ۲۰۱۹). یادگیرندگانی که والدینشان معمولاً غیبت می‌کنند و برای آموزش ارزش چندانی قائل نیستند، احتمالاً مدرسه را رها می‌کنند، زیرا الگوهای بی‌ثباتی نشان دادن اهمیت آموزش به آن‌ها ندارند. علاوه بر این، کودکانی که مورد آزار و اذیت قرار می‌گیرند و مورد بی‌توجهی قرار می‌گیرند، احتمالاً از مدرسه فرار می‌کنند.

عوامل متعددی در زندگی شخصی یا خانگی کودک وجود دارد که می‌تواند منجر به مدرسه‌گریزی شود. به‌عنوان مثال، اگر والدین از مواد مخدر استفاده کنند یا از الکل سوءاستفاده کنند، خطر غیبت افزایش می‌یابد. در این صورت، سرپرستان کمتر به پیشرفت تحصیلی یا سلامت روان فرزندان خود اهمیت می‌دهند. عوامل دیگری مانند طلاق و آزار فیزیکی به‌عنوان عوامل شایع غیبت ذکر شده است (Gubbels et al., ۲۰۱۹). مطالعات نشان داده است که وضعیت اجتماعی-اقتصادی خانواده با مدرسه‌گریزی رابطه مستقیم دارد. در این راستا، کودکان خانواده‌های کم‌درآمد در مقایسه با کودکان خانواده‌های با درآمد بالاتر، احتمال بیشتری برای ترک تحصیل دارند. عوامل متعددی در خانه یا زندگی شخصی کودک می‌تواند به مدرسه‌گریزی کمک کند. به‌عنوان مثال، اگر در خانه از مواد مخدر یا الکل استفاده شود، کودکان در معرض خطر بیشتری برای غیبت از مدرسه هستند. مشکلات دیگری مانند طلاق، آزار جسمی یا کلامی و جابجایی مکرر از مکانی به مکان دیگر نیز باعث غیبت مزمن می‌شود. کودکان خانواده‌های کم‌درآمد در مقایسه با خانواده‌ها و والدینی که درآمد بالاتری دارند و در زندگی مدرسه‌ای فرزندان دخالتی ندارند بیشتر در معرض مدرسه‌گریزی هستند.

عوامل مرتبط با کودکان

یادگیرندگان موظفند در مدرسه شرکت کنند، از دستورات والدین و معلمان پیروی کنند، در جهت ایجاد یک محیط آموزشی امن تلاش کنند و در مورد مسائلی که بر رفاه آن‌ها تأثیر می‌گذارد صحبت کنند. اگر یادگیرندگان مسائلی را که بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد به معلمان خود گزارش کنند، می‌توان از مدرسه‌گریزی اجتناب کرد (McCastler, ۲۰۱۹). با این حال، در بسیاری از موارد، آن‌ها برای حل چالش‌ها به‌تنهایی تلاش می‌کنند و اگر نتوانند راه‌حلی پیدا کنند، مدرسه را رها می‌کنند تا دوباره با آن‌ها مواجه نشوند. عوامل مرتبط با کودکان شامل فشار همسالان، قلدری، عدم علاقه، مسائل مربوط به سلامت روان، عزت‌نفس پایین و عملکرد تحصیلی ضعیف است (Gubbels et al., ۲۰۱۹). موارد دیگر عبارت‌اند از مصرف مواد مخدر و الکل، زندگی اجتماعی ضعیف و مشارکت در فعالیت‌های باندها.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

اثرات مدرسه‌گریزی

مطالعات نشان داده است که غیبت می‌تواند اثرات نامطلوبی بر یادگیرندگان و جامعه داشته باشد. این امر از آماري که نشان می‌دهد تقریباً ۹ نفر از هر ۱۰ زندانی ترک تحصیل می‌کنند مشهود است (McCastler, ۲۰۱۹). اثرات کوتاه‌مدت بر یادگیرندگان شامل مشارکت در باندهای جنایی، عملکرد ضعیف تحصیلی و ترک تحصیل است. اثرات درازمدت شامل افزایش خطر زندانی شدن و اعتیاد، سلامت روانی ضعیف و فقر است. سایر اثرات نامطلوب عبارت‌اند از روابط ناپایدار، انزوای اجتماعی، شکست در فارغ‌التحصیلی، عقب ماندن از مدرسه و بیکاری (McCastler, ۲۰۱۹). فرار مزمن با دستمزدهای پایین، بیکاری و کیفیت پایین زندگی به دلیل فقر ارتباط مستقیم دارد. جوامع و خانواده‌ها نیز به دلیل افزایش جرم و جنایت، فقر، بیکاری و سلامت روانی ضعیف تحت تأثیر قرار می‌گیرند. اثرات بلندمدت مدرسه‌گریزی شامل بی‌ثباتی زناشویی، بزهکاری بزرگسالان، خشونت و ناامنی شغلی است. بررسی‌ها نشان داده است که دو مورد از اثرات نامطلوب غیبت، افزایش جرم و جنایت و جمعیت افراد زندانی است (Kerese, ۲۰۱۹). این رفتار با نرخ بالای بزهکاری مرتبط است (McGee, ۲۰۱۸) فعالیت‌های مجرمانه بزرگسالان مانند خرابکاری، دزدی و سرقت خودرو معمولاً در بین افرادی که ترک تحصیل می‌کنند گزارش می‌شود.

مسائل تاریخی دخیل در مدرسه‌گریزی کودکان

مدرسه‌گریزی برای چندین دهه وجود داشته است و راه‌حل‌های دائمی هنوز پیدا نشده است. دو ویژگی کلیدی که در طول قرن گذشته تغییر نکرده‌اند، شرایط اقتصادی و رفاه اجتماعی است. ارتباط مستقیمی بین غیبت و طبقه اجتماعی وجود دارد. برخی از گروه‌های طبقه کارگر برای تحصیل ارزش زیادی قائل نیستند و کودکان خانواده‌های کم‌درآمد احتمالاً از مدرسه فرار می‌کنند. مدارس می‌توانند با نظارت دقیق‌تر این چالش را کاهش دهند. با این حال، در مناطقی که به آموزش و پرورش بهاداده نمی‌شود، این موضوع دشوار است. موضوع دیگر عدم تغییر چارچوب قانونی برای برخورد با مشکل است. ابتکارات بسیاری برای کاهش غیبت اجرا شده با این حال، پیشرفت کمی حاصل شده است.

راهکارهای مقابله با مدرسه‌گریزی

چندین استراتژی وجود دارد که می‌توان در مبارزه با مدرسه‌گریزی استفاده کرد. مداخلات آموزشی، مبتنی بر جامعه و رفتاری در بسیاری از موارد برای کاهش میزان غیبت به‌طور مؤثر اجرا شده است. هر یک از این استراتژی‌ها بر روی عوامل خاصی تمرکز دارند و اثربخشی آن‌ها به‌طور قابل توجهی متفاوت است.

مداخله رفتاری

حمایت از رفتار مثبت (PBS) و ارزیابی رفتار عملکردی (FBA) نمونه‌هایی از مداخلات رایج هستند که بر روی تعدیل‌های رفتاری تمرکز دارند PBS شیوه‌های مختلفی را در برمی‌گیرد که یا جهانی یا مبتنی بر فردی هستند FBA بیشتر بر رفتار فردی متمرکز است و شامل جمع‌آوری اطلاعات با توجه به عملکرد رفتار یادگیرنده می‌شود (et al Ramberg, ۲۰۱۸) این فرآیند شامل خودارزیابی، خود نظارتی و تقویت مثبت است و هدف اصلی این است که یادگیرندگان مسئولیت رفتار و عملکرد تحصیلی خود را بپذیرند.

مداخلات مبتنی بر جامعه

مداخلات مبتنی بر جامعه در کاهش غیبت و بهبود میزان حضور مؤثر است. نمونه‌هایی از این پروژه‌ها عبارتند از: لغو فرار مزمن (ACT Now) و برنامه نمایشی کاهش مدرسه‌گریزی (ACT Now). TRDP) شامل سه عنصر اصلی است که به هم

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مرتبط هستند. اولین مورد، اجرای قانون حضور اجباری در مدرسه است که والدین را مسئول اعمال فرزندان خود می‌داند (Maynard et al., ۲۰۱۸). دوم یک برنامه جانبی است که به والدین و یادگیرندگان کمک می‌کند تا راه‌حل‌های بالقوه را بیابند. سوم، اجرای تحریم‌ها برای یادگیرندگانی است که موفق به تکمیل برنامه جانب نمی‌شوند (Maynard et al., ۲۰۱۸). این دو مداخله شامل نظارت، مدیریت پرونده، محدودیت‌های رفاهی و راهنمایی است.

مشارکت والدین

تحقیقات نشان داده است که والدین یک مؤلفه مهم در مبارزه با مدرسه‌گریزی هستند. در این راستا والدین باید نقش فعالی در تربیت فرزند خود داشته باشند. به‌عنوان مثال، آن‌ها باید مطمئن شوند که کارها و پروژه‌های مدرسه خود را به‌موقع کامل می‌کنند (Maynard et al., ۲۰۱۸). برای آن‌ها مهم است که با فرزندان خود در مورد اهمیت حضور در کلاس صحبت کنند. کودکانی که والدینشان در مورد اهمیت آموزش با آن‌ها صحبت نمی‌کنند، احتمالاً مدرسه را رها می‌کنند و در انجام تکالیف خود شکست می‌خورند (et al Ramberg, ۲۰۱۸). والدین همچنین می‌توانند با همکاری داوطلبانه در پروژه‌های کلاسی، اهمیت آموزش را به فرزندان خود آموزش دهند. آن‌ها همچنین باید احساسات خود را با توجه به جنبه‌هایی مانند اجتماعی شدن، تکالیف و آزمون‌ها کنترل کنند (Maynard et al., ۲۰۱۸).

توصیه‌های کاربردی به معلمان

۱. ایجاد ارتباط دوسویه با دانش‌آموزان: تلاش کنید ارتباط نزدیک و مثبتی با دانش‌آموزانتان برقرار کنید. گفت‌وگو و گوش دادن به مشکلات و نیازهای آنان می‌تواند احساس تعلق و انگیزه را تقویت کند.
۲. ارتقاء محیط آموزشی: ایجاد محیط‌های آموزشی جذاب و پرمحتوا با استفاده از تکنولوژی، تصاویر جذاب و فعالیت‌های گروهی می‌تواند علاقه دانش‌آموزان به تحصیل را افزایش دهد.
۳. شناسایی و حمایت از دانش‌آموزان معلول یا با مشکلات تحصیلی: تشخیص زودهنگام مشکلات تحصیلی دانش‌آموزان و ارائه حمایت‌های مشخص به آنان می‌تواند از ایجاد گریز از مدرسه جلوگیری کند (حسنی، ۱۳۹۶).
۴. مدیریت کلاس: ایجاد نظم و ترتیب در کلاس و تعامل مثبت با دانش‌آموزان می‌تواند به بهبود رفتارها و تعهد به تحصیل کمک کند.
۵. تشویق و تعریف از پیشرفت‌ها: تشویق و تعریف از پیشرفت‌های دانش‌آموزان در تحصیلات و رفتارها می‌تواند انگیزه آنان را افزایش دهد و احساس موفقیت را تقویت کند.
۶. آموزش مهارت‌های اجتماعی: به دانش‌آموزان آموزش مهارت‌های اجتماعی مانند حل تعارض، مدیریت استرس و ارتباط اثربخش را بدهید تا بتوانند در مواجهه با مشکلات اجتماعی و تحصیلی بهتر عمل کنند.
۷. همکاری با خانواده‌ها: تبادل اطلاعات با خانواده‌های دانش‌آموزان و همکاری با آن‌ها در حل مسائل و تعیین راهکارها می‌تواند به تقویت حمایت خانوادگی و موفقیت تحصیلی کمک کند.
۸. آگاهی از علل گریز از مدرسه: تلاش کنید تا دلایل مختلفی که باعث گریز از مدرسه می‌شوند را شناسایی کنید و به‌اصطلاح «بادید بزرگ‌تر» به مشکلات نگاه کنید تا راهکارهای مناسبی ارائه دهید.
۹. حمایت از دانش‌آموزان در تنظیم وقت: آموزش مهارت‌های مدیریت زمان به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا تعهد به تحصیل و شرکت منظم در کلاس‌ها را ترتیب دهند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۱۰. مشارکت در برنامه‌های پیشگیری: در برنامه‌ها و پروژه‌های مدرسه برای پیشگیری از گریز از مدرسه مشارکت کنید و از تجارب و دانش همکاران خود بهره‌برداری کنید.
  ۱۱. ایجاد کلاس‌های تعاملی و مشارکتی: فراهم کردن فرصت‌های مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های کلاسی و تصمیم‌گیری‌های مرتبط با آموزش می‌تواند انگیزه آنان را افزایش دهد (حیدری و همکاران، ۳۹۷).
  ۱۲. آموزش مهارت‌های مطالعه و یادگیری: به دانش‌آموزان مهارت‌هایی مانند خلاصه‌نویسی، مطالعه مؤثر و تسلط بر مفاهیم را آموزش دهید تا توانایی تحصیل بهتری داشته باشند.
  ۱۳. توسعه انگیزه تحصیلی: برای افزایش انگیزه دانش‌آموزان، از روش‌های تشویقی مثل جوایز و تقدیر استفاده کنید و به آنان اهمیت تحصیل و پیشرفت در آن را توضیح دهید (حسینی، ۱۳۹۶).
  ۱۴. پایش و ارزیابی مستمر: تعیین و پایش پیشرفت دانش‌آموزان و در صورت نیاز ارائه توصیه‌ها برای بهبود عملکرد آن‌ها می‌تواند تعهد به تحصیل را تقویت کند.
  ۱۵. توجه به ابعاد روان‌شناختی: در مواجهه با مشکلات روانی دانش‌آموزان، توجه به نیازها و ارائه حمایت‌های روان‌شناختی مناسب از اهمیت بسیاری برخوردار است.
  ۱۶. مشارکت در برنامه‌های آموزشی خارج از کلاس: فراهم کردن فرصت‌های آموزشی خارج از کلاس، مثل کارگاه‌ها و تجربیات عملی، می‌تواند انگیزه دانش‌آموزان را بالا ببرد.
  ۱۷. تنوع در ارائه محتوا: تلاش کنید محتوای آموزشی را به شکل متنوعی ارائه دهید تا به تفاوت‌های دانش‌آموزان پاسخ دهید.
  ۱۸. پشتیبانی از توسعه شخصی: به دانش‌آموزان کمک کنید تا اهداف تحصیلی و شغل‌های شخصی خود را شناسایی و پیگیری کنند.
  ۱۹. تشویق به اشتراک‌گذاری تجربیات: از دانش‌آموزان خواسته کنید تا تجربیات خود را در موضوعات مختلف با هم به اشتراک بگذارند تا تعامل اجتماعی و تعلم مشارکتی را ترویج کنید.
  ۲۰. آموزش مهارت‌های حل مسائل: به دانش‌آموزان مهارت‌های حل مسائل و تفکر انتقادی را آموزش دهید تا بتوانند به‌طور مستقل مشکلات خود را حل کنند (اصل مرز و حسینی، ۱۳۹۶).
- توصیه به معلمان این است که با توجه به نیازها و مشکلات دانش‌آموزان، راهکارهای متناسب را اعمال کنند و از روش‌های متنوع آموزشی استفاده کنند تا به انگیزه تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان کمک کنند و گریز از مدرسه را کاهش دهند.

نتیجه‌گیری

در این مقاله به بررسی گریز از مدرسه به‌عنوان یکی از چالش‌های اساسی در حوزه آموزش و تربیت پرداختیم. مشکل گریز از مدرسه، مسائلی چون عدم حضور فیزیکی دانش‌آموزان در مدرسه، کاهش تعهد به تحصیل و کمبود انگیزه برای شرکت فعال در فرآیند آموزشی را در بر دارد. عوامل متعددی می‌توانند به این مسئله مؤثر باشند از جمله مسائل خانوادگی، اجتماعی، تحصیلی و روان‌شناختی. برای پیشگیری از گریز از مدرسه و مداخله در آن، استراتژی‌ها و راهکارهای متعددی وجود دارد. این راهکارها شامل تقویت ارتباطات خانوادگی-مدرسه، ایجاد محیط‌های آموزشی جذاب و پرمحتوا، شناسایی و مدیریت مشکلات تحصیلی دانش‌آموزان و ارائه حمایت‌های روان‌شناختی به دانش‌آموزان می‌شوند (حسینی، ۱۳۹۶).

مدرسه‌گریزی را می‌توان به‌عنوان غیبت غیرمجاز از مدرسه تعریف کرد. این یک معضل جدی است که اثرات نامطلوبی بر یادگیرندگان، جوامع، خانواده‌ها و جامعه به‌طور کلی دارد. عوامل متعددی از محیط، والدین و مسائل مربوط به جوانان را شامل می‌شود. محیط یادگیری یک شاخص کلیدی است که آیا یادگیرندگان از تجربیات لذت می‌برند یا نه. به‌عنوان مثال، محیطی که

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

در آن قلدری وجود دارد، فشار زیادی بر برخی از یادگیرندگان ایجاد می‌کند که ترجیح می‌دهند به جای رفتن به مدرسه در خانه بمانند. والدینی که از مواد مخدر و مشروبات الکلی استفاده می‌کنند یا با فرزندان خود آزار جسمی و کلامی می‌کنند، خطر مدرسه‌گریزی را افزایش می‌دهند. آن‌ها به تحصیل فرزندان خود بی‌علاقه هستند و به‌ندرت با آن‌ها در مورد ارزش آموزش صحبت می‌کنند. عوامل مرتبط با جوانان مانند فشار همسالان، قلدری و مسائل مربوط به سلامت روان نیز باعث غیبت می‌شوند. راه‌حل‌های بالقوه شامل درمان، مشارکت والدین و مداخلات مبتنی بر جامعه و همچنین رفتاری است. والدین باید در مورد عملکرد تحصیلی، ارزش تحصیل و چرایی حضور در کلاس‌ها با فرزندان خود صحبت کنند. از یافته‌های این مطالعه، مشخص می‌شود که فرار از تحصیل بر پیشرفت تحصیلی یادگیرندگان تأثیر می‌گذارد، جایی که یادگیرندگان فراری در تحصیلات خود ضعیف عمل می‌کنند. به نظر نمی‌رسد امکانات فیزیکی و مواد آموزشی-یادگیری نقش زیادی در رفتار فرار یادگیرنده داشته باشد. این مطالعه توصیه می‌کند که دولت در مدارس مداخله کند تا از ایجاد فشار و اشکال غیرقانونی تنبیه که منجر به فرار یادگیرندگان می‌شود، جلوگیری کند و همچنین برنامه‌های کاهش فقر را به‌منظور کاهش اثرات آن بر فرار از تحصیل یادگیرندگان افزایش دهد (اصل مرز و حسینی، ۱۳۹۶).

گریز از مدرسه یک مسئله جدی است که بر توسعه و تعالی دانش‌آموزان تأثیر منفی می‌گذارد. این مقاله نشان می‌دهد که تشخیص و مدیریت این مشکل امکان‌پذیر است و با استفاده از راهکارهای مناسب می‌توان آثار منفی آن را کاهش داد. بر اساس مطالعات و تجربیات انجام‌شده، افزایش همکاری بین مدرسه و خانواده، بهبود کیفیت آموزش و ارائه حمایت‌های روان‌شناختی به دانش‌آموزان می‌تواند به‌عنوان راهکارهای اصلی در پیشگیری از گریز از مدرسه مورد استفاده قرار گیرد. از این‌رو، توجه به این موضوع و اعمال تدابیر مناسب در این زمینه می‌تواند به توسعه سیستم آموزشی و تربیتی جامعه کمک کند تا دانش‌آموزان به‌عنوان فردی کامل و مؤثر در جامعه رشد کنند.

منابع

۱. اصل مرز، فریبرز و حسینی، سید آیت اله، (۱۳۹۶)، آموزش و پرورش و مدرسه‌هراسی و مدرسه‌گریزی در کودکان و نوجوانان، پنجمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران، تهران
۲. حسینی، پیمان، (۱۳۹۶)، اهمیت و ضرورت مسئله مدرسه‌گریزی با تأکید بر نقش تربیتی، دهمین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی و علوم اجتماعی، تهران
۳. حیدری، فهیمه و طاهری، مهران و امینی عبدالیوسفی، ابراهیم و گرای، زهرا، (۱۳۹۷)، مدرسه‌گریزی راهکارها و درمان، اولین کنگره ملی پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، اسفراین.
۴. Attwood, G. & Croll, P. ۲۰۰۶. Truancy in secondary school pupils: prevalence, trajectories and pupil perspectives. *Research papers in Education*, ۲۱ (۴), pp. ۴۶۷-۴۸۴.
۵. Baker, M.L, Sigmon, J.N. & Nugent, E.M. ۲۰۰۱. *Truancy reduction: Keeping students in school*. Web. Available at: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojjdp/188947.pdf>.
۶. Dalziel, D., & K. Henthorne, K. ۲۰۰۵. *Parents/carers' attitudes towards school attendance*. London: DfES Publications.
۷. Garcia, E., & Weiss, E. (۲۰۱۸). *Student absenteeism: Who misses school and how missing school matters for performance*. Web.

۸. Gubbels, J., Van der Put, C. E., & Assink, M. (۲۰۱۹). Risk factors for school absenteeism and dropout: A meta-analytic review. *Journal of Youth and Adolescence* ۱(۴۸), ۱۶۳۷-۱۶۶۷.
۹. Kerase-McCastler, G. (۲۰۱۹). *Transforming truancy: Exploring factors and strategies that impact truancy among youth*. Conneaut Lake, PA: Page Publishing Inc.
۱۰. Kyriacou, C. *Helping troubled pupils*. Cheltenham, Great Britain: Nelson Thornes.
۱۱. Lázaro, S., Urosa, B., Mota, R., & Rubio, E. (۲۰۲۰). Primary education truancy and school performance in social exclusion settings: The case of students in cañada real galiana. *Sustainability*, ۱۲(۲۰), ۸۴۶۴.
۱۲. Malcolm, H., Y. Wilson, J. Davidson, J. & Kirk. S ۲۰۰۳. *Absence from school: A study of its causes and effects in seven LEAs*. Research Report ۴۲۴. Nottingham: DfES Publication
۱۳. Maynard, B. R., Vaughn, M. G., Nelson, E. J., Salas-Wright, C. P., Heyne, D. A., & Kremer, K. P. (۲۰۱۸). Truancy in the United States: Examining temporal trends and correlates by race, age, and gender. *Child and Youth Services Review* ۱(۸۱), ۱۸۸-۱۹۶.
۱۴. McGee, K. (۲۰۱۸). *In D.C. ۳۴ percent of graduates received a diploma against district policy*. Web.
۱۵. Parampumpkattil, G. ۲۰۰۶. *Truancy: a sociological study*. Mittal Publications.
۱۶. Ramberg, J., Laftman, S. B., Fransson, E., & Modin, B. (۲۰۱۸). School effectiveness and truancy: A multilevel study of upper secondary schools in Stockholm. *International Journal of Adolescence and Youth* ۲۴(۲), ۱۸۵-۱۹۸.
۱۷. Reid, K. ۲۰۰۵. The causes, views and traits of school absenteeism and truancy. *Research in Education*, ۱ (۷۴), pp. ۵۹-۸۴.
۱۸. Reid, K. ۲۰۰۸. The causes of non-attendance: an empirical study. *Educational Review*, ۶۰ (۴), pp ۳۴۵-۲۵۷.
۱۹. Southwell, N. ۲۰۰۶. Truants on truancy-a badness or a valuable indicator of unmet special educational needs. *British Journal of Special Education*, ۳۳ (۲), pp. ۹۱-۹۷.
۲۰. Swansea, K. R. (۲۰۱۰). Finding strategic solutions to reduce truancy. *Research in Education*, ۸۴(۱), ۱-۱۸.
۲۱. Virtanen, T. E., Rääkkönen, E., Engels, M. C., Vasalampi, K., & Lerkkanen, M. K. (۲۰۲۱). Student engagement, truancy, and cynicism: A longitudinal study from primary school to upper secondary education. *Learning and Individual Differences*, ۸۶, ۱۰۱۹۷۲.
۲۲. Zhang et al. ۲۰۱۰. Truancy offenders in the juvenile system: A multicohort study. *Behavioural Disorders*, ۳۵ (۳), pp. ۲۲۹-۲۴۲.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۲۳. Lázaro, S., Urosa, B., Mota, R., & Rubio, E. (۲۰۲۰). Primary education truancy and school performance in social exclusion settings: The case of students in cañada real galiana. *Sustainability*, ۱۲(۲۰), ۸۴۶۴.